

19. Tulupova O.V., N.V.Orlova. Psychological and pedagogical conditions of formation of project activity of schoolchildren. -2007.- №4. -S, 37-38.
20. Khiminets V. Competency approach to the professional development of a teacher / V. Khiminets // Zakarpattia Institute of Postgraduate Pedagogical Education. - [Electronic resource].
21. Chekhel I. Method of projects: subjective and objective evaluation of the results // Director of the school. - 1998. - №4. - SZ-10.

УДК 94 (477):355.1(430)Л939/1945

Чернов Є. О.
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ НІМЕЧЧИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В даній статті було висвітлено місце та роль українців у складі німецьких збройних сил на період Другої світової війни, підкреслено основні причини такого явища. На базі нещодавно розсекречених архівних даних ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, та праць авторитетних істориків, як України так і закордонних було викладено відомості про основні дії Німецького командування по відношенню до українських добровольців, причини формування підрозділів, у складі яких були вояки взяті із місцевого населення. Відомості підкріплено фактажем на базі праць істориків та мемуарних робіт.

Ключові слова: колабораціонізм, добровольці, формування, нацистська влада, вермахт, підрозділ, батальйон.

Чернов Е. О. *Участие украинцев в вооруженных силах Германии в года Второй мировой войны.*

В данной статье были рассмотрены место и роль украинцев в составе германских вооруженных сил на период Второй мировой войны, подчеркнуто основные причины этого явления. На базе недавно рассекреченных архивных данных ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, и трудов авторитетных историков, как Украины, так и зарубежных, были изложены сведения об основных действиях Германского командования по отношению к украинским добровольцам, причины формирования подразделений, в составе которых были воины взятые из местного населения. Сведения подкреплено фактажем на базе трудов историков и мемуарных работ.

Ключевые слова: коллаборационизм, добровольцы, формирования, нацистская власть, вермахт, подразделение, батальон.

Eugeniy Chernov *The participation Ukrainian of German's armed of the Second world war.*

This article, the place and role of Ukrainians as part of the German armed forces during the Second World War were highlighted, the main causes of such a phenomenon were highlighted. On the basis of recently declassified archival data of ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, and the works of authoritative historians, both Ukraine and foreign countries, information was provided on the main actions of the German command in relation to Ukrainian volunteers, the reasons for the formation of units in which the soldiers were taken from the local people. The information is supported by a factage based on the works of historians and memoirs.

Key words: cooperation, volunteers, formation, Nazi authorities, the Wehrmacht, division, battalion.

Постановка проблеми. Участь українців у збройних силах Німеччини на період Другої світової війни.

Питання розкриття причин явища колабораціонізму, наслідки, місце й роль українців у ЗС Німеччини. Висвітлення ролі сформованих підрозділів (СС Галичина, Нахтігаль, Роланд) у веденні військових дій проти СРСР. Сьогодні дане питання привертає неабиякий інтерес істориків. Процес декомунізації допоміг відкрити чимало фактів з даного питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не зважаючи на те, що обрана тема є досить вивченою, на базі мемуарів, праць істориків архівних даних можна висвітлити нові аспекти даної проблеми. У своїй роботі я використав матеріали журналу ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, в якому наведені факти розсекречених матеріалів. [] Також мною були використані праці Боляновського [1, 2] та Дорбяско [5]. Вчені розкривають причинно-наслідкові аспекти проблематики через призму сучасних поглядів.

Мета статті: проаналізувати причини вступу українців до ЗС Німеччини, прослідкувати наслідки, визначення загальних рис та тенденцій.

У дослідженні проблематики мною використовувався порівняльний метод. При написанні статті автором використано як загальнонаукові методи так і спеціально-історичні: історико-хронологічний, порівняльно-історичний підхід.

Виклад основного матеріалу. Події Другої світової війни становлять значний інтерес. На сьогоднішній день розкривається багато фактів, які були засекречені довгий час та «збирали пил» на полицях державних архівів. Важливим аспектом цієї проблеми для науковців є питання участі у війні значної кількості українців на боці ворожих сил, тобто Німеччини (поліційні, добровольці, допоміжні та інші формування). Тривалий час було відсутнє належне висвітлення проблеми у історіографії, що давало широкі можливості для всіляких спекуляцій на тему колабораціонізму. Як відомо, факти, які стосувалося українців часто висвітлювалися через призму марксистської ідеології та часто перебільшувалися. В роки незалежності цим

питанням почало займатися багато українських та закордонних істориків. З'являються публікації у періодичних виданнях, монографії.

Досить широко і, мабуть, найґрунтовніше дослідив питання участі українців у збройних силах Андрій Боляновський. Історик опублікував ряд наукових праць, статей. У своїй праці «Українські військові формування у складі збройних сил Німеччини» [2] досить широко й вичерпно розкрив вказану проблему. Вчений стверджує у своїй праці, що розробляючи експансіоністські плани щодо країн Європи, вище керівництво нацистської Німеччини зіткнулося із проблемами вирішення багатьох питань ідеологічного й військово-політичного характеру. Водночас вони стимулювали пошук допоміжних сил і готовність створювати із них військові підрозділи. Однією із основних причин, зазначає науковець, актуалізація українського питання, статус України, як незалежної держави й ліквідація влади СРСР на українських територіях. Тобто, обіцяли незалежність й «світле майбутнє» для українців. Питання створення спеціальних підрозділів із біженців підняв гауптман фон Гіппель з 2-го відділу абверу. В 1941 році було створено перші військові експериментальні формування, які були навчені веденню тогочасної війни. Вони були набрані із добровольців Західної України, а точніше із оунівців – підлеглих А. Мельника та С. Бандери. [2, с. 23] Андрій Боляновський у своїй статті «Латвійці і галицькі українці у Збройних силах Німеччини в 1943 – 1945 рр» [1], зазначає, що для залучення добровольців у такі підрозділи використовувалися різноманітні методи: агітація літературою, силові переконання, обіцянками, спеціальними агітаційними листівками і т. д. Текст однієї з таких листівок історик навів у своїй праці: «Свобода народам і людині! [...] Поневолені народи єднайтеся в боротьбі проти червоних імперіалістів! [...] Ставай і Ти до лав Українського батальйону Нахтігаль!» [1, с. 140]

Досить колосальну роботу щодо дослідження питання участі різних національностей у складі збройних сил Німеччини здійснив російський історик Сергій Дробязко. У своїй книзі «Друга Світова війна 1939 – 1941 рр. Східні добровольці у вермахті, поліції та СС», він досить чітко пояснює причину створення й занепаду таких батальйонів, як «Нахтігаль» (створення квітень 1941 р.) та «Роланд» (створення початок травня 1941 р.). У червні 1941 р., на чолі із командирами Р. Шухевичем та Є. Побігушим батальйони були відправлені на фронт до Одеси. Проте, до осені 1941 року, помічаючи небажання німцями визнавання української державності, багато бійців просто покинули батальйони. В жовтні 1941 р. військові підрозділи перекинули до Франкфурда-на-Одері й перетворили на 201 батальйон «шума» під командуванням майора Євгена-Рен Побігушого. [5, с. 142] Після війни він публікує книгу «Мозаїка моїх споминів» [7]. Джерело містить колосальну інформацію про підготовку бійців батальйону «Роланд»: «В травні 1941 року, я отримав несподіваний приказ вирушати до Відня, зайнятися вишколом старших офіцерів. Я так зрозумів, мова йшла про створення нового військового відділення. Я ще й гадки не мав що очолю батальйон «Роланд...». [7, с. 45] Багато згадується про побут бійців, сприймання їх місцевим населенням. Проте історіографія даної проблематики не обмежується монографіями.

Починаючи із 1991 року бере свій початок існування журнал «Із архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ». Вивчаючи документи владних структур та карально-репресивних органів СРСР, дослідники розкрили нові факти, які висвітлюють деякі події, що замовчувалися або були викривлені радянськими істориками. У 2004 році була опублікована стаття під назвою Івана Дерейка «Українські допоміжні формування збройних сил Німеччини у Києві в 1941 – 1943 рр.: структура, чисельність, діяльність» [4]. Вчений стверджує, що до початку німецько-радянської війни нацисти не хотіли створювати поліцейські загопи із національних меншин. А Гітлер говорив: «Навіть якщо спочатку може здатися легким залучення будь-яких чужих [...] народів до військової допомоги, все це не вірно!.. Тільки німцю дозволено носити зброю, а не слов'янину, козаку чи українцю!» [4, с. 343]. Проте, практика показала що, мобілізовані сили Німеччини не йшли в порівняння з силами СРСР. І. Дерейко вказує також на той факт, що перші поліцейські установи в центральній Україні були створені в Києві представниками ОУН (М), котрі прибули сюди вже 21 вересня 1941 р. з Житомира в групі 18 «козаків» Богдана Коника. Такі підрозділи отримали назву «Schutzmannschaft» (скор. – шума), тобто охоронні підрозділи. Історик висвітлює функції поліцейських підрозділів: патрулювання вулиць, конвоювання й охорона військовополонених, виявлення потенціальних ворогів Німецької держави, охорон й запобігання диверсій важливих об'єктів та поширення партизанського руху і т. д. [4, с. 345]

Професор Валерій Шайкан у статті «Пропагандистські акції українських самостійницьких формувань на завершальному етапі Другої світової війни» [8] підкреслює важливість агітаційних акцій для формування й підтримки військових відділень із національних меншин. Вчений стверджує, що основною причиною вступу українців до лав збройних сил Німеччини стало активізація антирадянського руху й спроби втілити у життя ідея спільної боротьби проти радянської влади. Так з'явилася листівка-звернення «Білоруський народ!»». В ній більшовицька влада ототожнювалася з імперською Росією, закликаючи білорусів та українці до утворення власних незалежних держав.

Такі акції давали непогані результати. У статті «Листування керівників ОУН (Б) і УПА на українських землях» [5] Володимира Ковальчука викладено залишки збережених листів керівництва ОУН (Б) та її військового крила в Україні. У таких джерелах викладена звітна інформація про проведення наборів до лав військових організацій. Статистичні дані дають змогу уявити масштаби вступу українців до УПА та німецьких дивізій, також географічне розташування найбільш активних районів України.

При дослідженні проблеми участі українців у збройних силах Німеччини, потрібно звернути увагу на спогади Вольфа-Дітріха Гайке «Українська дивізія «Галичина. Історія формування та бойових дій»» [3]. Майор В. Д. Гайке був начальником штабу Дивізії «СС Галичина» від початку її створення до кінця бойових дій. Як професійний старшина тодішнього німецького війська, у своїй праці автор зосередився виключно на військово-історичних аспектах існування Української Дивізії. Він намагався охопити у хронологічному порядку фактичні дані про бойові дії Дивізії на основі записів у воєнному щоденнику, збережених картографічних схем та власної пам'яті. Книга була написана вже в 1947 році під час перебування автора в таборі інтернованих. Первісний, авторський заголовок цієї праці: «Sie wollten die Freiheit» – «Вони хотіли волі». [3, с. 42]

Висоцький Олександр Юрійович, український історик, кандидат історичних наук, професор, у своїй статті «Українські регулярні військові формування у збройних силах Німеччини. Дивізія «СС – Галичина» стверджує, що у 1943 – 1944 рр. на фронтах Другої світової війни склалася якісно нова воєнно-політична ситуація. Вона в значній мірі визначалася наступом радянських військ на східному театрі бойових дій. Війська Німеччини терпіли поразку за поразкою. Матеріальні та людські ресурси рейху були на грані виснаження. За таких обставин нацистське керівництво змушене було переглянути свою політику на окупованих територіях, у першу чергу на сході й у Східній Галичині, що перебувала у складі Генеральної Губернії, використавши природну готовність патріотично налаштованого українського населення протистояти більшовицькій експансії.

З ініціативи губернатора Галичини Отто Вехтера, підтриманої Українським Центральним Комітетом, весною 1943 р. розпочався процес формування стрілецької дивізії СС «Галичина». Процеси, пов'язані з утворенням дивізії «Галичина», були неоднозначно зустрінуті українським суспільством та оцінені істориками. Одні вважали, що вона відповідає інтересам майбутнього України (українському юнацтву надавалася можливість пройти належний військовий вишкіл, здобути потрібні знання, оволодіти сучасною зброєю, загартувати волю) – могло закласти основи української армії, без якої не змогла б існувати самостійна держава. Інші свою позицію пояснювали тим, що німці, терплячи поразку за поразкою, хочуть використати українців для свого порятунку, а дивізії суджено стати гарматним м'ясом у бійні між фашизмом і більшовизмом, расистська політика окупантів спрямовувалась на винищення еліти української нації. Аналізуючи обидві сторони, на мою думку, правду має в дві сторони. З одного боку, із військовим потенціалом Німеччини, підготовка українських вояків була на високому рівні. Такі солдати могли бути корисні в здобутті української незалежності. Проте існує друга сторона. Молоді засліплені утопічною мрією вояки сліпо йшли за своїми командирами, які кидали їх на амбразури.

Історія Радянсько-Німецької вивчається учнями в класі. Проаналізувавши підручники з історії України, можна дійти висновку, що причини участі українців у німецьких військових з'єднаннях, висвітлені досить слабо. В підручнику з історії України за редакцією Пометун, Гупан [9, с. 19] по колабораціонізм зазначено досить мало. Висвітлено тільки аспект участі українців у поліційних загонах. Проте, підручник Струкевича, Романюка, Дровозюка [10, с. 31] загадано ще менше. Лише декілька рядків про колабораціонізм українського населення. Основних причин не було висвітлено.

За роки української незалежності здобутки істориків у дослідженні питання участі українців у збройних силах Німеччини є досить вагомими. Хоча, дослідниками розкривається щораз більше фактів з вказаної проблеми, але велика кількість подій, учасників, конкретно-історичних обставин, пов'язаних з проблемою колабораціонізму в роки Другої світової війни, потребують детальнішого вивчення і висвітлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боляновський А. Латвійці і галицькі українці у Збройних силах Німеччини в 1943 – 1945 рр. / Андрій Боляновський // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2005. – № 11. С. 135 – 149
2. Боляновський А. Українські військові формування у складі збройних сил Німеччини / Андрій Боляновський. – Л.: Торбан, 2003. – 414 с.
3. Гайке В. Д. Українська дивізія «Галичина». Історія формування та бойових дій / Вольф-Дітріх Гайке; [пер. з німецької Романа Колісника]. – К.: Принтер, 2004. – 523 с.
4. Дерейко І. І. Українські допоміжні формування збройних сил Німеччини у Києві в 1941 – 1943 рр.: структура, чисельність, діяльність / Іван Іванович Дерейко // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2004. – № 1. – С. 340 – 353
5. Дорбязко С. Друга Світова війна 1939 – 1941 рр. Східні добровольці у вермахті, поліції та СС / Сергій Дорбязко, Олексій Карашук. – Харків.: АСТ, 2006. – 354 с.
6. Ковальчук В. Листуванн керівників ОУН (Б) і УПА на українських землях / Володимир Ковальчук, Валерій Огороднік // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 1. – С. 147 – 268
7. Побігуший Є. Р. Мозаїка моїх споминів / Євген-Рен Побігуший. – Мюнхен, 1982. – 239 с.
8. Шайкан В. Пропагандистські акції українських самостійницьких формувань на завершальному етапі Другої світової війни / Валерій Шайкан. – // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – № 2. – С. 455 – 469
9. Історія України 11 клас / Ред. О. І. Пометун, Н. М. Гупан. – К.: Освіта, 2012. – 336 с.
10. Історія України 11 клас / А. К. Струкевич, И. М. Романюк, С. И. Дровозюк. – К.: Грамота, 2011. – 320 с.

REFERENCES

1. Blyanovsky A. Latvians and Galician Ukrainians in the Armed Forces of Germany in 1943 - 1945 gg. / Andriy Bolyanovsky // All-Ukrainian scientific and cultural-educational local history journal. - 2005. - No. 11. P. 135 - 149
2. Blyanovsky A. Ukrainian Armed Forces in the Armed Forces of Germany / Andriy Bolyanovsky. - L.: Torban, 2003. - 414 p.

3. Gayke V. D. Ukrainian Division "Halychyna". History of Formation and Combat Action / Wolf-Dietrich Gaike; [per. from German Roman Colisnik]. - К. : Printer, 2004. - 523 p.
4. Dereiko I. I. Ukrainian auxiliary formations of the German Armed Forces in Kyiv in 1941 - 1943: structure, number, activity / Ivan Ivanovich Dereiko // From the archives of the VUCHK-GPU-NKVD-KGB. - 2004. - No. 1. - P. 340 - 353
5. Dorbyazco S. Second World War 1939 - 1941. Eastern Volunteers in Wehrmacht, Police and SS / Sergey Dorbyazko, Oleksiy Karashchuk. - Kharkiv: AST, 2006. - 354 p.
6. Kovalchuk V. Listing of the leaders of the OUN (B) and UPA in the Ukrainian lands / Volodymyr Kovalchuk, Valery Ogorodnik // From the archives of the VUCHK-GPU-NKVD-KGB. - 2010. - No. 1. - P. 147 - 268
7. Emerging E. R. Mosaic of my memories / Evgeni-Ren Pobedushchy. - Munich, 1982. - 239 p.
8. Shaikan V. Propaganda actions of Ukrainian self-standing forces at the final stage of the Second World War / Valery Shaikan. - // From the archives of VUCHK-GPU-NKVD-KGB. - 2009. - No. 2. - P. 455 - 469
9. History of Ukraine Class 11 / Ed. O. I. Pometun, N. M. Gupan. - К. : Education, 2012. - 336 pp.
10. History of Ukraine Class 11 / AK Strukevich, I. M. Romanyuk, S. I. Drovosyuk. - К. : Diploma, 2011. - 320 p.

УДК 373.5.091.12:069 (477.52)(045)

Щербаченко М.В.
керівник шкільного музею
КУ Сумська спеціалізована школа №9

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

У статті розглядається актуальність проблеми використання гурткової роботи як способу формування життєвих компетентностей учнів. Проаналізовано роботу шкільного музею та гуртка «Екскурсіводи» у комунальній установі Сумська спеціалізована школа №9.

***Ключові слова:** гурткова робота, компетентність, шкільний музей.*

Щербаченко М.В. Деятельность школьного музея как способа развития жизненных компетентностей учеников

В статье рассматривается актуальность проблемы использования работы кружков как способа формирования жизненных компетентностей учеников. Проанализировано работу школьного музея и кружка «Екскурсіводи» в коммунальном учреждении Сумская специализированная школа №9.

***Ключевые слова:** работа кружков, компетентность, школьный музей.*

Scherbachenko M. V. School museum activity as the way of developing students life competences

Actual problems of group work usage as a method of formation of students life competences are reviewed in the article. The activities of school museum and the group «Excursion Guides» in the communal institution Sumska specialized school 9 have been analysed.

***Key words:** group work, competence, school museum.*

В Україні співпраця музеїв і школи стала активно розвиватися в останні десятиліття. Є окремі звернення до цієї тематики вчених і педагогів, аналіз публікацій яких свідчить, що деякі аспекти розвитку музейної педагогіки розробляли Барановська І., Бедрик, Л., Белякова, О.О., Близнюк А.М., Гайда Л., Громовий В.В., Мельничук Л.С., П'ятченко Ю.В., Шевченко В.В., Якубовський В.І.

Метою статті є проаналізувати та довести важливість гурткової роботи на базі шкільного музею.

Діяльність педагога можна порівняти з працею садівника. Адже садівник, щоб виростити гарну квітку, вчасно поливає і підживлює її. Так і обов'язок учителя – створити всі умови для всебічного розвитку дитини, розкриття її таланту, здібностей та обдаровань. Дар відкрити чарівну квітку обдарованості школяра дається тому, хто справді любить дітей і вміє прокласти стежки до їхнього розуму і серця. Розвинути обдарованість можна лише тоді, коли дитина працює під умілим керівництвом. Тому надзвичайно важливо, щоб питанням розвитку особистості займалися і батьки і вчителі. В цьому допомагає гурткова робота, якою діти займаються в позаурочний час. Позакласна робота є багатогранною, різнобічною за своєю тематикою, учні можуть вибрати добровільно той вид позакласної роботи, який найбільш повно задовольняє їх потреби.

Позакласна діяльність охоплює всю освітню - виховну роботу в позакласний час і спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні відповідно до їх здібностей.

Позакласний час займає значне місце в житті учня. Гурткова робота допомагає правильно організувати його, щоб він був розумно використаний для відпочинку, заняття улюбленою справою. Розвиток творчого мислення учнів, їх пізнавальної діяльності, прагнення до пошуків досліджень - одна з важливих проблем оптимізації навчання і комплексного підходу до навчально – виховної роботи, до використання у навчально – виховному процесі різних форм, позакласних заходів, зокрема гуртків.